

УДК 81'373.45:811.161.2–26

ПРИНЦИПИ ЗАСВОЄННЯ НЕОЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ: ОРФОГРАФІЧНА АДАПТАЦІЯ

Рудакова Т. М.

У статті йдеться про особливості адаптації неозапозичень відповідно до норм українського правопису, а також фонетичної субструктури мови. З'ясовано основні види адаптації, прийняті в українському мовознавстві, визначено поняття “іншомовні” та “запозичені слова”, “запозичення”.

Ключові слова: мова-джерело, мова-посередниця, іншомовне слово, запозичення, запозичене слово, семантичне запозичення, адаптація, гібрид.

В статье речь идет об особенностях адаптации неозаимствованных согласно украинским правописным нормам, а также фонетической субструктуры языка. Выяснены основные виды адаптации, принятые в украинском языкознании, сформулированы понятия “иноязычные” и “заимствованные слова”, “заимствования”.

Ключевые слова: язык-источник, язык-посредник, иноязычное слово, заимствованное слово, заимствования, семантическое заимствование, адаптация, гибрид.

The article deals with characteristics of neoborrowing's adaptation according to Ukrainian orthography and phonographic substructure. The main types of adaptation have been determined. The concepts of “alien word”, “borrowed word”, “linguistic borrowing” have been formulated.

Key words: source-language, interlingua, alien word, borrowed word, linguistic borrowing, semantic loans, adaptation, hybrid.

Постановка проблеми. Сьогодні спостерігаємо за активним проникненням чужомовних елементів – словосполучень, слів та морфем – до складу сучасної української літературної мови (далі – СУЛМ). Цей процес є доволі хаотичним і некерованим. Подібні динамічні процеси потребують ретельного дослідження щодо відповідності адаптації неозапозичень відповідно до норм українського правопису, словотвору, граматичної та фонетичної субструктур мови.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Іншомовним запозиченням, причинам та наслідкам їхнього функціонування в українській мові, а також словотвірним можливостям цієї ланки лексичної системи присвячено праці сучасних дослідників: Л. Архипенко, Г. Зимовець, Л. Кислюк, А. Ломовцевої, У. Мрозіцької, Р. Синишина, І. Скорейко-Свірської та ін. Проте ці роботи мають статистичний характер. Автори зосередили свою увагу лише на фіксації та описі запозичень, не ставили за мету здійснити контроль за правильністю їхньої адаптації, відповідності нормам орфографії, особливостям звукового ладу та словотвірної системи мови-реципієнта. Проблеми відтворення запозичених слів мовою-сприймачем представлено замалою кількістю досліджень, наприклад: М. Вакуленка, М. Зеленцевої, Л. Крисіна, О. Супранської, В. Фурси та ін. Системний аналіз фонетичної і графічної структур чужомовних власних назв, а також їхньої адаптації українською мовою в межах загальної теорії перекладу здійснив А. Гудманян.

Формулювання мети. На основі вибірки неозапозичень із лексикографічних і масмедійних джерел ми поставили собі за мету визначити особливості засвоєння неозапозичень мовою-реципієнтом, а також виявити рівень відповідності орфографічним та фонографічним нормам української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексичні запозичення або заповнюють певні лакуни у словниковому складі мови-реципієнта, тобто позначають нові явища, поняття, процеси тощо, які з'являються в житті нації (напр., *нікнейм*, *лептоп*, *шопінготерапія*), або з якихось причин приходять на вже “зайняте” місце, вступаючи у складну взаємодію з уже закріпленими в мові лексемами – роблять останні архаїзмами чи синонімізуються з ними (наприклад, *шоу* – вистава, *масмедіа*,

медіа – засоби масової інформації і т. ін.). Певну роль відіграє й данина моді: *окей* (замість *гарзд, добре*), *крейзі* (замість *божевільний*). Зараз часто чуємо *пікапер* (замість *спокусник*), *VIP-персона* (замість *дуже важлива людина, від very important person*), *рингтон* (замість *мелодія для мобільного телефону*), *піар* (замість *зв'язки з громадськістю*), *фармамаркет* (замість *велика аптека*), *флайледи* (замість *домогосподарка*) та ін.

Суспільні зміни та державні потреби стимулюють як залучення власних мовних ресурсів, так і засвоєння чужомовних до розбудови лексики та граматичного ладу мови. Запозичення є активними учасниками інноваційних процесів на різних рівнях мовної системи [6, с. 227]. Як процес і наслідок вони не лише збагачують будь-яку мову новими елементами, але й активізують пошуки питомих мовних засобів, що відповідали б чужомовними відповідникам [10, с. 3].

Проте не всі дослідники вважають процес запозичення позитивним феноменом. Окрім загрози всесвітнього впливу англійської культури на етнічні культури, визначником і складником яких є національні мови, саме на українському ґрунті наявною є загроза витіснення питомої лексики за рахунок того, що вельми активізовано слова грецького і латинського походження, узвичаєних українською мовою давно [2, с. 44]. Темпи входження чужомовних лексем до складу української мови стоять на заваді здійсненню чіткого контролю за їхньою адаптацією на всіх рівнях СУЛМ, а також правильним слововживанням.

Нині засилля слів іншомовного походження частково загрожує і питомим засобам словотворення. Наявність багатьох коренів як латинської, так і грецької мови сприяє тому, що новітні запозичення легко засвоюються, швидко вписуються в словотвірне гніздо, що призводить до руйнування власне української словотвірної парадигми [2, с. 45].

Мовці свідомо чи несвідомо надають перевагу іншомовним словам або морфемам, витісняючи питому українську лексику [2, с. 47]. Українську лексику чужомовного походження за ступенем освоєння поділяють на два різновиди: 1) запозичені слова – іншомовні слова, цілковито засвоєні мовою; 2) власне іншомовні слова – лексеми, що повністю не засвоєні мовою. Одиниці другого типу мовці усвідомлюють як чужорідні, бо такі слова зберігають ознаки свого походження [10, с. 3].

Для позначення лексики, яка перебуває на цих двох етапах, використовують термін “запозичена лексика” (“запозичені слова”). Термін “іншомовні запозичення” застосовують для позначення іншомовної та запозиченої лексики, а відповідно, усіх іншомовних і запозичених слів слов'янського та неслов'янського походження [1].

Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк уживають терміни “лексична інновація”, “неологізм”, “неолексема” як абсолютні синоніми. У складі лексичних інновацій вирізняють новотвори (нові похідні слова), неозапозичення (нові запозичення) та неосемантизми (нові значення слів, нові слова-значення, за відомою класифікацією неологізмів Н. Котелової) [6, с. 12].

За давністю запозичення й ступенем засвоєння розрізняють запозичені слова в цілому та іншомовні зокрема (запозичення, що не втратили своїх чужорідних фонетичних чи морфологічних особливостей). Серед слів іншомовного походження виділяють інтернаціоналізми, варваризми, екзотизми. Крім власне лексичних запозичень, є запозичення-кальки – структурні (словотвірні) та семантичні. Запозичення бувають прямі (безпосередньо з мови-джерела) й опосередковані (через іншу мову: для української мови такими мовами-посередниками були переважно російська й польська).

Мовознавець Ю. Жлуктенко виділив два значення терміна “запозичення”: 1) сам процес використання в системі мови-одержувача певних елементів мови-джерела; 2) результат такого процесу, тобто ті гетерогенні елементи в системі цієї мови, які були внесені до неї ззовні – з системи мови-джерела [5, с. 60].

Поняття “засвоєння” й “укорінення” – це концепти, що відображають комплексний характер абсорбції запозичень, їхню неоднорідну поведінку в новому лінгвопросторі (Я. Битківська, А. Гудманян, Г. Казарян).

Отже, розглянемо кожне з визначень. Уважаємо, що іншомовні слова – лексеми, які прийшли до певної мови з інших мов. На відміну від запозичених слів,

іншомовні слова повністю мовою не засвоєні, що відчують пересічні мовці: *іміджмейкер, коучер, менеджер, саміт* [11, с. 131].

Чужомовність іншомовних слів може виявлятися по-різному. На рівні семантики це передусім затемненість значення, незрозумілість для більшості носіїв мови (пор. іншомовне слово *горизонт* і українські відповідники *небокрай, небосхил, крайнебо*, прозорість значення яких є очевидною). На рівні форми маємо непритаманні українській мові звуко- та буквосполучення (*буєр, кювет, реєвакуація*), невідмінюваність (*дело, кафе, таксі, турне*) [11, с. 131].

У формі іншомовних слів їх відрізняє більший чи менший ступінь незасвоєності мовою, в яку вони увійшли; можливість збереження вихідної (лат.) графіки на письмі (італ. (муз.) *grácile* – “ніжно, делікатно”); наявність незвичних звукосполучень (*бюст, кюре, монтежю, Баал*); невідмінюваність частини іншомовного слова (*какао, кенгуру, безе, шасі, прикм. беж*), яка, проте, поступово втрачається: пор. невідмінювані *кіно, метро, табло* і відмінюване *пальто* (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um192.htm>).

Проникаючи насамперед до складу спеціальної лексики й термінології, а також до екзотизмів на позначення особливостей природи та побуту інших народів, іншомовні слова з часом, у зв'язку з набуттям ними популярності, засвоюють усі носії. Це поступово перетворює їх на запозичені слова (ЗС). Коло мов-джерел ІС значно ширше, ніж у ЗС.

Запозичені слова – іншомовні слова, цілком засвоєні мовою, що їх запозичила. Запозичені слова не сприймаються мовцями як чужорідний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення. На відміну від іншомовних слів, які розглядаються в спеціальних словниках, запозичені слова подають у загальних словниках разом із питомою лексикою (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um190.htm>).

Проте фіксуємо й інше визначення: запозичення – звук, морфема, слово або його окреме значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу; також сам процес перенесення [11, с. 108]. Подібні думки висловлює і Л. Крисін, який класифікує запозичення на такі види: запозичення слова, фонем, морфем, синтаксичні або структурно-синтаксичні, семантичні [7, с. 19].

Е. Хауг'ен запропонував ідею структурної диференціації запозичених слів: 1) слова без морфологічної субституції (loan-words), тобто такі, що повністю відповідають їхнім прототипам у мові-джерелі; 2) слова з частковою морфологічною субституцією (loan-blends), чи гібриди, тобто слова, що лише частково складаються з іншомовних елементів; 3) слова з повною морфологічною субституцією, тобто кальки (loan-shifts), або семантичні запозичення (semantic loans).

Запозичення – це процес переміщення різних елементів із однієї мови до іншої [7, с. 18]. Різні елементи розуміємо як одиниці різних рівнів структури мови: фонології, морфології, синтаксису, лексики, семантики. У зв'язку з цим необхідно обмежувати термін “запозичення” в тих випадках, коли мова йде про переміщення елементів одного рівня: напр., “лексичне запозичення” [7, с. 19].

Незапозиченням називаємо нове слово іншомовного походження, адаптоване до системи української мови шляхом транскрибування (відображення звукової форми його прототипу в мові-джерелі) або транслітерування (відбиття графічної форми такого прототипу).

Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк відрізняють неозапозичення від так званих іншомовних вкраплень, чи варваризмів, тобто від іншомовних слів, уживаних у звуковій та граматичній формі мови-джерела без адаптування до системи української мови, зокрема від свідомої заміни такими словами питомої української лексеми з тим самим значенням [6, с. 13].

Отже, мову, з якої слово було запозичено, вважаємо мовою-джерелом (за умови безпосереднього запозичення) чи мовою-посередницею (за умови опосередкованого запозичення).

Наразі, як зазначено вище, окреслено варіативну базу щодо визначення поняття “запозичення”, чіткої дефініції якого немає. Кожен з науковців, удаючись до визначення цього поняття, акцентує увагу на якихось окремих ознаках запозичених слів.

Будь-яке чужомовне слово пристосовується до мови-реципієнта згідно з її внутрішніми законами на фонографічному, орфографічному, граматичному слово-

творчому рівнях. Відповідно до цього виокремлюють чотири види адаптації запозичених слів: фонологічна, або фонетична, адаптація, мета якої – пристосувати іншомовні слова до наголосу та системи звуків мови-сприймача; графічна адаптація приводить до регламентації орфографії запозичень відповідно до загальних правил української мови; морфологічна адаптація – до підпорядкування запозичень закономірностям граматичного складу і дозволяє їм правильно функціонувати в граматичній системі мови-реципієнта; семантична адаптація надає можливість запозиченим словам пристосуватися до лексичної системи української мови.

Після того, як ЗС увійшло до мови, воно може змінювати свою звукову оболонку в бік дальшого наближення до структур, типових для української мови: *tennis – теніс, toast – тост, bluff – блеф* та ін. Якщо спочатку від запозиченого слова не було утворено похідних слів, то з часом кількість новоутворень на його основі може швидко зрости: *коуч, коучер, кучерський, коучерувати, лайфкоуч, коучклуб; спонсор, спонсоровий, спонсорський, спонсорство, спонсорка, спонсоризація, спонсорування, спонсорувати, проспонсорувати, заспонсорувати, спонсоруватися, спонсорувальний, спонсувати*. Популярною серед молоді є лексема *тьютор*, як наслідок – постійно зростає кількість утворених від неї дериватів: *тьюторський, тьюторинг, тьюторант, тьютинг, тьюторіали, тьюторат* (близько 6 похідних ЛО) і под.

Запозичене слово може підлягати (з його більш повним засвоєнням) новим перетворенням, які знищують риси чужинності, воно “обростає” похідними словами й набуває певних семантичних змін. Ступінь трансформації (графічної, фонетичної, граматичної, семантичної) залежить від шляхів проникнення лексем в українську мову, від форми засвоєння. Так, зауважимо, що в англійській мові слово може мати інше значення, ніж в українській: *PR (public relations)* у перекладі з англійської означає – “громадська інформація; зв’язки з громадськістю; рекламний, що стосується реклами (інформації)” [1, с. 420], а після повного засвоєння в українській мові це слово набуло значення “спеціалізована діяльність державних і громадських організацій, яка забезпечує взаєморозуміння і доброзичливість у контактах із масами (публікою) шляхом поширення інформації, що розкриває механізми здійснення влади, контактами, які викликають довіру у взаємовідносинах влади і мас” [10, с. 541]. Інакше кажучи, є різні ступені (етапи) асиміляції (адаптації) запозичень – без будь-яких змін, що використовують в українськомовному контексті та кардинально змінені (графічне, фонетичне, граматичне освоєння та калькування). О. Стишов зазначив, що проблему асиміляції іншомовних запозичень звичайно розуміють як ступінь уподібнення цих лексем питомим словам. Щодо ступеня асиміляції запозичених одиниць, то розрізняють входження до словозмінної та словотвірної систем, здатність вступати до синонімічних рядів та в антонімічні зв’язки, входження до складу фразеологічних одиниць, частотність уживання та ін.

Керуючись теоретичними засадами українського правопису, виділяємо кілька особливостей **орфографічного** освоєння слів англійського походження. Розглянемо їх детальніше.

1. **Л** передають твердим чи м’яким **л**: а) **Л** твердий (л, ла, ле, ло, лу), напр., *гудвіл, флайледи, лонгтермін, лумп*; б) **Л** м’який (**ль, ля, лю, лі**): *макдональдс, миля, маклюра, лізинг* тощо.

2. Поширені варіанти відхилення від норми трапляються в таких випадках: літеру **g** у загальних назвах пишемо у спотвореній формі – через **г**, наприклад: *пінг-понг*; передавання **h** задньоязиковим **x** в українській мові поширене під впливом російськомовної практики, оскільки в ній такого звукового відповідника немає, жодним іншим науковим твердженням цей факт не можна аргументувати, адже кожному запозичену лексему з **h** маємо писати з літерою **г**, наприклад: *Гемінгвей* (замість *Хемінгуей*) та *Гельсинки* (замість *Хельсинки*), *гокей* (замість *хокей*), *гобі* (замість *хобі*) і т. ін. У російській мові **x** на місці **h** вважаємо виправданим через відсутність у системі цієї мови щільного глоткового звука [г]. В українській мові робити такі самі винятки, на нашу думку, не слід. Хоча це й призведе до появи нових омонімів, таких як *гол* (як частина приміщення) та *гол* (спортивне поняття).

Правопис 2012 р. регламентує передання **h** літерою **г** [12, с. 119], хоча з поправкою на те, що в окремих словах англійського походження **h** передається літерою **x** [12, с. 120].

Це ж стосується й англійської літери **w**, яку, вважаємо, доречно передавати звуком **в** не лише перед наступним голосним, як у нас прийнято (**Вітні**, **вік-енд**, **Гемінгвей**), оскільки в англійській мові звук **[w]** приголосний, тому недоречно передавати його в подібних випадках українським складотворчим **[у]** (**Оуен** (замість **Овен**), **Уолл-стріт** (замість **Вол-стріт**), **Уолт-Дисней** (замість **Волт-Дисней**), **уайт-спірит** (замість **вайт-спірит**), **уїк-енд** (замість **вікенд**)).

3. **F i ph** передають літерою **ф**: *ф'ючерсний, фронтинг, фррирайдер, фотосфінші, триптофан*; **th** залежно від того, як слово узвичаєне в українській мові, передають то літерою **ф** (*фатом*), то **т** (*тиристор, тани*).

4. У загальних назвах іншомовного походження приголосні зазвичай не подвоюють: *джипінг, ват, бобі, бебісітер*. Лише в окремих загальних назвах збережено подвоєння: *біппль, блиццард*. Невиправданим вважаємо написання лексеми *джобер* зі збереженням подвоєння приголосних (*джоббер*).

5. Відповідно до вимови **j** передають через **дж**: *джекпот (jack-pot), джем-сейшн (jam-session), дженк (junk), джинси (jeans), джип (jeep – G.P. – general purpose), джобер (jobber)*.

6. Залежно від позиції та вимови англійські **i, y** в українській мові передають літерами **і, и**: а) **I** пишуть на початку слова: *Інтернет (Internet), інсерт (insert), інкотермс (incoterms), інквайринг (inquiring)*; після літери на позначення приголосного перед літерою на позначення голосного та **й**: *лейшманіози, лобелія, маркетингологія, матуризація*; після літери, що позначає приголосний звук, у кінці невідмінюваних слів: *фентезі, міні*; в усіх інших випадках після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** перед наступним приголосним: *артбізнес, бебібум, пікап, пірсинг, свінг, мікст-медіа, фіфти-фіфти, фітнес-клуб, біндер, гіродин, бікіні, бейліф, ніф; автотренінг, баєінг, гараж-паркінг, дебрифінг, демпінг, допінг-контроль, дриблінг, запінг*; у ряді слів іншомовного походження, давно засвоєних українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишуть відповідно до вимови **и**: *миля, спирт* тощо; б) **I** пишуть: у загальних назвах після **д, т, з, с, ц, ж (дж), ч, ш, р** перед літерою на позначення приголосного: *жига, дистриб'ютор, дисконтер, тинейджер, ексклюзивний, процесинговий, профіцит, інжиніринг, джиринг, блучип, шипінг, принтер; андерайтинг, вендинг, вестинг, вотинг-траст, гайдинг, дансинг, делістинг, демаркетинг, джеримендеринг, джиринг, екаунтинг, інжиніринг, інквайринг*. Хоча до складу сучасних словників було включено "варіанти" написання лексем із порушенням зазначеного вище правила "дев'ятки", пор.: *аптік* (замість *аптик*), *бебісітер* (замість *бебісітер*), *бодібілдер* (замість *бодибілдер*), *бодібілдинг* (замість *бодибілдинг*), *бодігард* (замість *бодигард*), *бодістайлінг* (замість *бодистайлінг*), хоча *бодіарт, діджей* (замість *диджей*), *локт-ін* (замість *локт-ин*), *месідж* (замість *месидж*), *тінейджер* (замість *тинейджер*) тощо.

7. **E** передають: а) літерою **е**: *сервер (server), секонд-хенд (second-hand), секвестр (sequester), мерчандайзинг (merchandising), левериджліз (leverage-lease)*; б) літерою **є**, коли іншомовну **e** на початку слова вимовляють в українській мові як звукосполучення **й + є**: *євроноти (euronotes), євродолари (Eurodollars), єробанк (euro-bank), євгеніка (eugenics)*; також після апострофа, **e, i**: *ердельтер'єр, відеоплеєр, вебклієнт*.

8. Апостроф у словах англійськомовного походження та їхніх дериватах пишуть перед **я, ю, є, ї** після **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: *об'єктивізм, комп'ютер, ай-к'ю, інтерв'ю, інтерв'юер, п'яртнерс, м'юзик*.

9. Апостроф не пишуть, коли **ю** позначає пом'якшення попереднього приголосного перед **[у]**: *бюджетний, мюль, айс-ревію*.

9.1. Знак м'якшення (**ь**) пишуть після **д, т, з, с, л, н**: а) перед **я, ю**: *баньян, ньюс-мейкер*; б) відповідно до вимови після **л** перед літерами на позначення приголосного: *фільм, сетльмент, фальсифікація*; в) відповідно до вимови в кінці слів: *бридель, брिцоль, віндзейль*.

10. Дифтонги **au, ou** мають передавати через **ав, ов**, бо, як відомо, в українській вимові після голосних звук **[в]** набуває характеру нескладового **[у]**, який на письмі (за етимологічним принципом) позначають через **в**, пор.: *австралорп, автентичний, автобод*, хоча *аутригер, ауттрейд*.

“Варіанти” написання фіксуємо і для лексем *бунгало / бенгало (bungalow), демередж / демуредж (demurrage), амперсанд / амперсенд (ampersand), мерчан-дайзер / мерчендайзер (merchandiser), блейзер / блайзер (blazer)* та ін.

Уважаємо за потрібне розмежовувати в запозичених українською мовою лексемах звуки [ɣ] і [ɣ̃] відповідно до їхнього уживання в мові-джерелі. На жаль, стійка тенденція до передавання звука [ɣ̃] в неозапозиченнях призводить до появи необґрунтованої варіативності передавання за допомогою літери г (згідно з чинним українським правописом) та ґ (згідно з фонологічною системою української літературної мови).

Під час фонетичного освоєння запозичених слів іншомовні фонемні передають близькими до них українськими, наприклад, фонему **h** передають як **x** (*hall – хол*) чи як **г** (*hotel – готель, hospital – госпіталь*) тощо.

У процесі адаптації наголос у запозичених словах здебільшого зберігають на тому складі, на який він падає в англійській мові. О. Суперанська зазначає, що сучасні запозичення зазвичай наслідують наголос мови-джерела, тому що час для виникнення коливань у цих лексемах ще не прийшов. “Цьому має передувати певний період, упродовж якого слова мають “прижитися” в мові, стати відомими більшості представників мовного колективу та “знайти” собі аналогію серед слів, що входять до системи лексики цієї мови” [9, с. 260–261].

Разом із тим іноді у процесі засвоєння слова наголос може змінюватися, наприклад, у словах *стандарт, рингтон, модем, Інтернет* наголошують кінцеві склади, а не перші, як це властиво англійській мові.

Принципи засвоєння власне іншомовної лексики в українській мові впродовж її історичного розвитку не завжди були однакові. Наприклад, правопис 1928 р. підпорядковував цю категорію слів правилам, що певним чином різняться від теперішніх (лексеми середнього роду на **-о** (*авто, бюро, дело, кіно*) відмінювалися (родовий відмінок *авта, бюро, дела, кіна* тощо) – за сучасним правописом вони невідмінювані; латинське буквосполучення **-ia-** передавали через українське **-ія-** (*матеріал, мініатюрний, спеціальний* і т. ін.) – нині його передають через **-іа-**; грецьку літеру **Θ (th)** відтворювали через українську **т** (*аритметика, катедра, ортографія* тощо) – у сучасній практиці для цього використовують **ф**; іншомовне **g** у нових запозиченнях передавали через **ґ** (*елегантний, інтелігент, міграція* та ін.) – теперішній правопис установлює застосування **г** у розгляданій лексичній групі) [10, с. 3].

Подальше дослідження плануємо провести в напрямку аналізу адаптації чужомовних лексем до граматичної системи української мови.

Література

1. Балла М. І. Новий англо-український словник / М. І. Балла. – 2-ге вид., випр. та доп. – К. : Чумацький Шлях, 2004. – 668 с.
2. Вакуленко В. Ф. Запозичення з грецької і латинської мов у мовній картині світу українців [Текст] / В. Ф. Вакуленко ; за ред. Ю. Л. Мосенкіса ; Акад. наук вищ. освіти України, Рада молодих учених. – К. ; Умань : Жовтий, 2010. – 76 с.
3. Вакуленко М. Про “складні” проблеми українського правопису (українська латиниця, запозичені слова та ін.) [Текст] / М. Вакуленко. – К. : б. в., 1997. – 32 с.
4. Вакуленко М. Про переклад та запозичення чужомовних слів / М. Вакуленко // Вісн. НАН України. – 1995. – № 11 – 12. – С. 78 – 81.
5. Жлуктенко Ю. О. Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова в США та Канаді / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1996. – 168 с.
6. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія / Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
7. Крысин Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке / Л. П. Крысин. – М. : Наука, 1968. – 207 с.
8. Новий словник іншомовних слів : 20 000 слів / уклад. і передмова О. М. Сліпушко. – К. : Аконті, 2007. – 848 с.
9. Суперанская А. В. Ударение в заимствованных словах в современном русском языке / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1968. – С. 258–260.
10. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слів та словосполучень / уклад. : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. – К. : Довіра, 2006. – 789 с.

11. Українська мова : енциклопедія / за ред. І. В. Муромцева. – К. : Майстер-клас, 2011. – 400 с.
12. Український правопис: / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови. – К. : Наук. думка, 2012. – 288 с.
13. Фурса В. М. Семантико-граматичне та словотвірне освоєння невідмінюваних імен / В. М. Фурса ; НАН України, Ін-т укр. мови. – К., 2005. – 252 с.
14. Щерба Л. В. О понятии смешения языков / Л. В. Щерба // Избранные труды по языкознанию и фонетике. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1958. Т. 1. – 1958. – 282 с.